

Taryhyň iň uly ýer titremesi

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Taryhyň iň uly ýer titremesi TARYHYŇ İŇ ULY ÝER TITREMESİ

Täze geçirilen barlaglar 20 metrlik äpet tolkunlaryň ilatly ýerleri ýer bilen ýegsan edendigini görkezdi.

Tsunamileriň 80%-niň Yuwaş okeanynda emele gelýändigi mälim. (Pixabay)

Arheologlar adamzat taryhynyň iň uly ýer titremesiniň yzlaryny tapdy.

Täze barlaglar sekiz müň km-lik tsunaminiň döremegine we adamlaryň müň ýyla golaý wagt golaý-goltumdaky kenarýaka ýerlerden gaça durmagyna sebäp bolan 9.5 ballyk megasarsgynyň bolandygyny ýüze çykardy.

Salgylanýan tapyndylar ýer titremesiniň mundan 3 müň 800 ýyla golaý wagt öň tektoniki gatlagyň döwülmegi netijesinde häzirki Çiliniň demirgazygynda emele gelipdir.

Ýer titremesiniň yzsüre emele gelen tsunami 20 metr belentlikdäki tolkunlary döredipdir. Tolkunlaryň Täze Zelandiya çenli baryp ýetendigi we bu ýerde yüzlerçe kilometr içine awtoulagyň ululygynda harsaň daşlary zyňandygy çaklanylýar.

Häzire çenli anyklanan iň uly ýer titremesi ýene Çiliniň günortasynda 9.4 bilen 9.6 ball aralykdaky Waldiwiyá ýer titremesidi. 1960-njy ýylda emele gelen we 6 müň adamyn ölümine sebäp bolan bu sarsgynda ýer gatlagynyň döwülmeleri 800 kilometre çenli uzady.

Ýöne 6-nyj aprelde «Science Advances» ylmy-populýar žurnalynda çap edilen ylmy-barlag işinde täze anyklanan gadymy megasarsgynyň has güýçli bolandygyny ýuze çykardy. Maglumatlara görä şol sarsgynda ýer döwülmesi müň kilometre çenli uzapdyr.

Waldiwiýa ýer titremesi ýaly bu gadymy ýer titremesi-de dünýäniňniň gadymy sarsgyn görnüşijden «megamündürme» sarsgynydy. Şeýle ýer titremeleri dünýäniň tektoniki gatlaklarynyň biri beýlekisiniň astyna girmäge mejbür bolanda emele gelýär.

Gürrüni gidýän äpet ýer titremesiniň galyndylary Çiliniň Atakama çölünüň jümmüsünde adatça kenarýaka sebitlere mahsus kert gaýa bölekleriniň, deñiz gabyklarynyň we süňkleriň tapylmagy bilen ýuze çykdy.

Angliýanyň Southampton uniwersitetiniň geology we ylmy işiň şärikdeş awtory Jesus Goff «Deñizde we çöketliklerde ýasaýan köp sanly janly-jandaryň galyndylaryny tapdyk» diýd: «Özem bularyň hemmesini deñiz derejesinden kän-kän belentlikde tapdyk. Ep-esli «ýol söküp» gelendiklerini göz öňüne tutsaň, onda bularyň ýeke tupanyň güýji bilen şu ýere zyňylmajagyna düşündik.

Gürrüni gidýän galyndylary deñizden şunça aralyga zyňanyň nämedigune has gowy göz ýetirmek maksady bilen radiocarbon seneleme tilsimi ulanyldy.

Çiliniň demirgazyk kenarynyň 600 km-lik meýdanynda aýry-aýry ýedi ýerde geçirilen gazuw-agtaryş işlerini geçiren barlagçylar içерä zyňlan zatlaryň mundan 3 müň 800 ýyla golaý wagt öň şu ýagdaýa düşendigini anyklady.

Gazuw-agtaryş işleriniň geçirilen meýdanynda gadymy adamlara degişli daş diwarlaryň bölekleri-de ýene bir taraplaýyn subutnamany emele getirdi. Daş duwarlar tsunaminiň zarbyndan gyşarypdyr. Käbirleri yza uzap, deñize tarap öwrülipdir. Bulam tsunaminiň gaýtgyn müddetine ýşarat edýär.

Goff: «Ol ýerde ýerli ilata degişli hiç hili yz galmandyr» diýdi: «Arheologik işlerimiz köpcüligiň tsunamileriň baryp ýetip bilmejek ýerlerine süýşmegeni bilen birlikde uly sosial oňsuksyzlygyň dörändigini görkezdi».

Çağla ÜREN.

Çarşenbe, 20.04.2022 ý. Taryhy makalalar